

Perspektyvos racionalizmo ir iliuzionizmo problema XVI–XVII a. sandūroje:

Jėzuitų ir minimų perspektyvos tyrimų lyginamoji analizė

Šiame darbe remiantis komparatyvistine metodologija, vizualumo studijomis, hermeneutine veikalų analize, siejama su istorine-kultūrologine prieiga, gvildinama perspektyvos problematika filosofiniame-menotyринiame kontekste. Į perspektyvą žvelgiama ne tik kaip į dailės istorijos fenomeną, bet ir kaip į filosofinę koncepciją, siejamą tiek su metafizinėmis, tiek su gamtotyrinėmis implikacijomis.

Renesanse ištobulinta tiesioginė perspektyva pirmąsias savo metamorfozes Vakaruose patiria XVI a., kai yra permąstomas racionalusis jos dėmuo, suabejojama klasikiniu perspektyvos modeliu. Šis perspektyvos prieigos pasikeitimas susijęs su barokinės kultūros pasiūlyta tikrovės abejone, iredalumo, iliuzijos dominavimu. Todėl didžiausias dėmesys skiriamas perspektyvos paradoksui išsiaiškinti: kaip racionalizmo etalonu laikoma perspektyva virto iredalumo ir iliuziškumo pavyzdžiu anamorfozėje, labiausiai išsiskleidusioje baroko laikotarpiu, racionalizmo filosofijoje, natūralizmo mene; kaip kito perspektyvos racionalistinės prielaidos ir kaip jos pasiekė iliuzionizmo viršūnę XVI–XVII a. sandūroje. Perspektyvą traktuojant kaip regos joslės racionalizavimą, kuris skatino vizualinės projekcijos technikų sistematizavimą, anamorfozė iškyla kaip kraštutinė šio racionalizavimo forma arba deformacija – sumani vizualinė struktūra, pasižyminti apgaulingu įspūdžiu, klaidinančiu percepciją. Perspektyvos ambivalentiškumo problematika grindžiama tuo, kad optinės deformacijos ir metamorfozės yra sąlygojamos pačios perspektyvos dėsnų: iškraipyta perspektyva remiasi geometrijos, simetrijos reikalavimais, tačiau tie patys reikalavimai leidžia perspektyvą iškreipti iki neatpažįstamų formų.

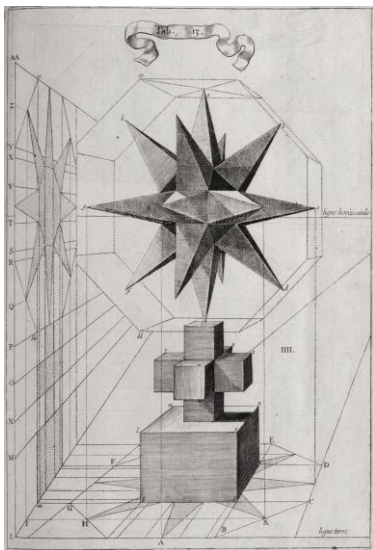
Pirmojoje darbo dalyje glaustai aptariamas dvisluoksnis istorinis kontekstas, nagrinėjama formalioji perspektyvos pusė: optikos atradimas ir pirmasis perspektyvos pritaikymas arabų musulmoniškame pasaulyje, kartu su Ibn al-Haythamo (Alhazeno), Ibn Rushdo, Ibn Sinos optikos tyrinėjimais, kurie buvo glaudžiai susiję su jų filosofine mintimi, bei pirmieji anamorfozių bandymai senovės Kinijoje. Taigi pirmoji darbo dalis natūraliai skyla į du pagrindinius poskyrius.

Antroji ir trečioji darbo dalys skiriamos pagrindinės darbo problemos – perspektyvos ir ypač anamorfozės – tyrimui per pasirinkto laikotarpio mokslininkų darbus. Viena vertus, remiantis minėto laikotarpio racionalizmo nuostatomis, anamorfozės fenomene bandoma nustatyti santykį tarp besiplėtojančių gamtos tyrinėjimų, mechanicizmo, dinamikos ir automatizmo, kita vertus,

plintant iracionalistinėms idėjoms, anamorfozė traktuojama kaip erdvė paradoksalioms iliuzijoms. Šiuos antagonistinius polius pasirinkta nagrinėti per dviejų labiausiai XVI–XVII a. optikos srityje pasižymėjusių ordinų – jėzuitų ir minimų – pavyzdžius. Pristatomi charakteringiausi prancūzų minimų vienuolių – Marin'o Mersenne'o, jo mokinių Jeano François Nicerono, Emmanuelio Maignano – bei jėzuitų – Athanasius'o Kircherio, Gasparo Schotto, François Aguilono – darbai, kurie ketvirtojoje darbo dalyje analizuojami komparatyvistiniu požiūriu. Nagrinėjamos pasirinktų minimų ir jėzuitų optikos tyrimų prieigos ir optinių iliuzijų, ypač anamorfozės, sampratos atskleidžia tiek šių mokslininkų mąstymo prieigas, tiek pačios perspektyvos fenomeno savitumą ir pritaikomumą filosofiniame, menotyriminiame, kultūriniame kontekstuose pasirinktu laikotarpiu.

Peter Paul Rubens, *Stereografinė projekcija*. Iliustracija François Aguilono veikalui *Septynios knygos apie optiką, naudingos ir filosofams, ir matematikams* (*Opticorum libri sex philosophis juxta ac mathematicis utiles*, 1613), demonstruojanti specifinį perspektyvinės projekcijos atvejį – stereografinę projekciją.

Perspektyvinių geometrinių figūrų iliustracija Jeano-François Nicerono traktatui *Idomioji perspektyva, arba dirbtinė stebuklinių optikos efektų magija* (*La Perspective curieuse, ou magie artificielle des effets merveilleux de l'optique*, 1652).